

De ce nu-și pot însuși copiii maghiari limba română în școală?

SZILÁGYI N. SÁNDOR

Disputele furtunoase din Senatul României pe tema modificării Legii învățământului au adus această temă în centrul atenției. Poate nu există om în țara asta care să nu fi aflat câte ceva despre problema cu maghiarii care, minune mare, nu vor să învețe românește. Dar câți oare dintre oamenii aceștia au reușit să înțeleagă cât de cât ce anume se ascundea de fapt în spatele vorbelor? Bănuiesc că foarte puțini. În orice caz, dacă era să înțeleagă esența din discursurile elevate sau mai puțin elevate ale politicianilor sau din comentariile gazetarilor, atunci cu siguranță n-aveau cum. Fiindcă tocmai asta era cauza decepției mele urmărind faimosul meci în care domnul senator George Pruteanu a reușit în final să-și asigure victoria bine meritată după atît efort, înscriind golul decisiv în poarta copiilor maghiari: au fost invocate acolo fel și fel de teorii și principii, politice, juridice, organizatorice, patriotice etc., care mai de care mai sofisticate, dar despre copiii în cauză și necazurile lor nu s-a spus mai nimic, iar despre problemele profesionale și mai puțin. Rezultatul este că după atîta bătaie de cap, cei mai mulți participanți la dispută au rămas tot atît de neștiutori în problema despre care continuă să se pronunțe cu atîta siguranță de sine și cu atît zel, ca și înainte. De aceea cred că e cazul ca în cele ce urmează să facem o analiză succintă a situației, să vedem despre ce este vorba de fapt.

Titlul de mai sus l-am ales cu bună știință, dorind să-mi fac de la bun început cât se poate de clară părerea, potrivit căreia acești copii nu-și pot însuși limba română în școală, fiindcă, după cum vom vedea, n-au cum. În cele ce urmează mă voi limita numai la copiii maghiari, deși constatările mele sînt sau pot fi valabile și pentru celelalte minorități. Există totuși unii factori datorită cărora problema se prezintă într-o formă mult mai dramatică în cazul copiilor maghiari.

Din punct de vedere profesional, problema în discuție intră în tematica lingvisticii aplicate, mai concret în cercetarea bilingvismului, respectiv în domeniul didacticii. În loc să intrăm în detaliile teoretice ale bilingvismului, pentru noi va fi mai de folos să vedem înainte de toate natura motivației pentru care un om poate deveni bilingv. Această motivație prezintă mari diferențe în funcție de condiția omului: problema însușirii unei limbi diferite de limba maternă se pune într-un fel în cazul unei persoane care are ca limbă maternă tocmai limba majorității din țara respectivă (declarată uneori, cum e și în cazul limbii române, drept limbă oficială), și cu totul altfel în cazul în care limba maternă a persoanei respective este o limbă minoritară. Pentru un majoritar, bilingvismul este totdeauna ceva voluntar, asumat benevol, în vederea lărgirii posibilităților sale de comunicare, fără care el se poate descurca totuși foarte bine în cele mai multe situații. Pentru un minoritar însă, bilingvismul nu este o problemă de opțiune: el este nevoit să devină bilingv, fiindcă altfel posibilitățile sale de afirmare se restrîng considerabil. Minoritarii sînt perfect conștienți de acest lucru, și ar dori ca copiii lor să-și însușească limba majorității cât mai bine. Aceasta este o atitudine generală la mai toate minoritățile etnice din lume, nu numai la cele din România. Spun asta pentru a risipi orice dubii în acest sens, și n-aș insista în accentuarea acestui fapt, dacă n-aș observa de multe ori (mai ales în materiale de presă) că persistă la noi o părere nu prea binevoitoare, și complet eronată, potrivit căreia mulți maghiari n-ar ști românește fiindcă din anumite motive *n-ar vrea ei* să învețe limba asta. O explicație pe cât de simplistă, pe atît de falsă. Problema maghiarilor nu e să-și însușească sau nu româna, fiindcă răspunsul lor la această întrebare este un „da” unanim și fără echivoc, care nici nu se discută. (Ar fi timpul să afle și să rețină odată toată lumea, că nimeni dintre maghiari, și dacă spun *nimeni*, asta înseamnă într-adevăr „nimeni”, adică nici măcar o singură persoană, n-a propus niciodată, subliniez: nici măcar o singură dată, ca copiii maghiari să nu mai învețe româna la școală. Pentru toate informațiile contrare,

vehiculate adeseori în mass media pe un ton foarte revoltat, sînt răspunzători numai cei care le-au inventat).

Se impune aici și o altă clarificare de ordin terminologic, fiindcă de multe ori, în primul rînd în gîndirea unor politicieni (și ziariști), apare o confuzie care are repercusiuni directe asupra problemei noastre. Am avut ocazia nu o dată să aud argumentul că în România limba română nu trebuie să fie o limbă străină pentru nimeni, și prin urmare ar fi absurd să fie predată la școală așa cum se predă o limbă străină. Se vede care este confuzia: se pornește de la ideea că pentru o anumită persoană o anumită limbă nu poate fi decît *sau* limbă maternă, *sau* limbă străină, iar dacă nu e limbă străină, atunci trebuie să fie, prin definiție, limbă maternă. O fi așa pentru cei mai mulți români (din România), dar nu și pentru noi, maghiarii. Pentru noi româna nu este, într-adevăr, o limbă străină, în sensul dat acestui termen în sociolingvistică, dar, cum bine se știe, nici că ne-ar fi limbă maternă nu se poate spune. Pentru asemenea situații lingviștii folosesc termenul „limba a doua”. Deci: *prima limbă* este cea învățată prima, numită de obicei *limba maternă*, care te-a făcut om în sensul adevărat al cuvîntului, în care te descurci cel mai bine și cel mai comod, cu cel mai puțin efort, față de care ai un atașament emoțional firesc, cu care te identificezi în sensul că o consideri drept limba ta, și pe baza căreia îți poți însuși ulterior și alte limbi. *Limba a doua* este o limbă diferită de cea maternă, o limbă pe care o înveți de regulă mai tîrziu (după ce ți-ai format deprinderea vorbirii în limba maternă), dar care se deosebește de limbile străine prin rolul ei social, și anume prin faptul că după ce ți-ai însușit-o, o folosești nu numai în cazuri și cu scopuri mai mult excepționale, ci are o utilitate reală în viața ta de toate zilele, datorită faptului că în jurul tău trăiesc numeroși oameni, a căror limbă maternă este tocmai limba respectivă. În cazul maghiarilor din România, româna este deci limba a doua, așa cum și maghiara poate fi limba a doua pentru românii din zonele în care trăiesc și maghiari. În sfîrșit, *limba străină* este o limbă însușită după limba maternă și, dacă e cazul, după limba a doua (sau paralel), o limbă care te ajută să te pui în contact cu oameni din alte părți ale lumii, să-ți lărgești orizontul cultural sau științific, sau să te descurci numai într-o țară străină, dacă ar fi să te afli acolo. Limbile engleză, franceză, rusă sau swahili sînt deci limbi străine pentru români și maghiari deopotrivă.

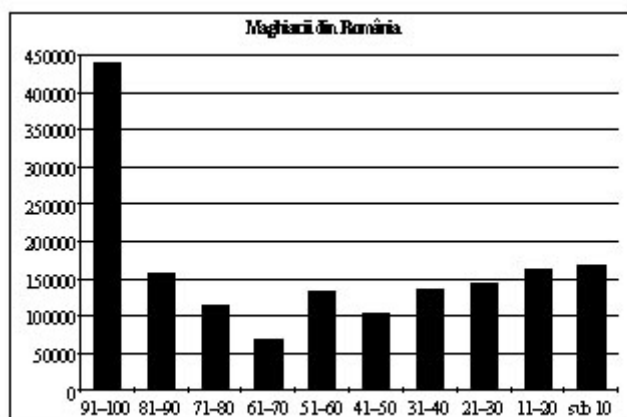
Pentru înlăturarea oricăror confuzii, să clarificăm înainte de toate, că dacă *în funcția lor socială* există deosebiri importante între limba a doua și o limbă străină, *în procesul însușirii* uneia sau alteia nu întotdeauna există diferențe prea mari. Copilul se confruntă în ambele cazuri cu aceeași problemă: trebuie să-și însușească o limbă diferită de limba sa maternă. (Deci: pentru un copil maghiar dintr-o comună din județul Harghita învățarea limbii române nu va fi cu nimic mai ușoară, și va necesita tot atît efort, ca și învățarea, să zicem, a limbii germane de către un copil român din județul Vrancea sau Vaslui).

La acest punct trebuie să facem iarăși o precizare. În multe lucrări de sociolingvistică apare ideea că în defînirea unei limbi ca limba a doua un element esențial, un criteriu chiar, este faptul că limba respectivă are o utilizare mai mult sau mai puțin răspîndită în mediul apropiat al persoanei care este sau urmează să devină bilingvă. Acest fapt îi înlesnește însușirea limbii a doua. Iată de pildă ce scrie Tove Skutnabb-Kangas, persoana poate cea mai competentă pe plan mondial în această problemă: „[În contrast cu *limba străină*,] A învăța *limba a doua* [...] înseamnă a învăța o limbă folosită zi de zi în anturajul vorbitorului, poate nu chiar în mediul foarte restrîns, cel puțin în copilăria timpurie, dar în comunitatea mai largă cu siguranță. Cum ai ieșit din propria casă, ai șansa (sau riști să fii forțat) să vorbești activ acea limbă, sau în orice caz, o vei auzi vorbită.”¹

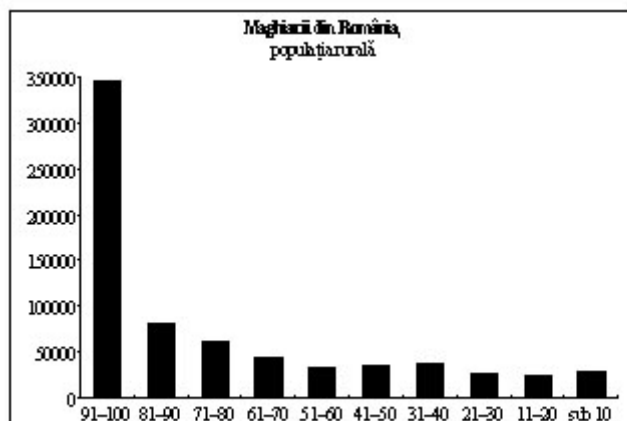
Precizarea noastră va fi aceea că limba română ca limbă a doua e una pentru un maghiar din Mihalț (județul Alba) de pildă, unde dintre cei 2392 locuitori în 1992 numai 3 erau maghiari, și cu totul altceva pentru unul din Odorheiu Secuiesc, unde 97,79% din populație vorbește maghiara ca limbă maternă. Pentru cei dintîi este perfect valabilă

constatarea citată mai sus, dar cum rămîne cu cei din Odorhei? Pentru ei, din punct de vedere tehnic, procesul însușirii limbii române seamănă mai degrabă cu cel al învățării unei limbi străine, fiindcă ei nu trăiesc într-un mediu lingvistic românesc, care să favorizeze învățarea spontană a limbii.

Procesul însușirii limbii române de către maghiari prezintă anumite trăsături specifice față de situația celorlalte minorități tocmai datorită ponderii relativ mari în rîndul maghiarilor a acelor persoane, care trăiesc în zone sau localități cu o populație maghiară compactă. Potrivit datelor recensămîntului din anul 1992, numărul localităților în care proporția maghiarilor depășește 90% este de 484. (În 338 dintre acestea trăiesc mai puțin de 10 români.) În asemenea localități au fost înregistrați în total 440.257 de maghiari. Numărul total al maghiarilor din localitățile în care ponderea lor se situează între 80–100%, este de aproape 600.000 (597.021), reprezentînd 37% din numărul total al maghiarilor din România. Iată reprezentarea grafică a repartizării maghiarilor pe categorii de localități:

În cazul populației maghiare din mediul rural preponderența persoanelor din sate în care maghiarii reprezintă 90–100% este și mai evidentă:

Din moment ce există atîția copii maghiari în România care în afara școlii n-au și alte prilejuri de a învăța limba română, aici e locul să includem în analiză și cadrul juridic în care se desfășoară predarea limbii române în școală pentru copiii minoritari, trecînd astfel la problema drepturilor lingvistice, respectiv la politica lingvistică.

Alineatul 3 al articolului 8 din *Legea învățămîntului* prevede următoarele:

„Studiul și însușirea în școală a limbii române, ca limbă oficială de stat, sînt obligatorii pentru toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate.”²

Trebuie să încep cu mărturisirea faptului că pe mine, ca maghiar și ca lingvist, mă deranjează nu numai conținutul, ci și formularea. Eu pînă nu de mult am știut, că dacă se spune undeva „toți cetățenii țării”, atunci se înțelege de la sine că în asta sînt și eu inclus în mod firesc. Acum se pare că am greșit: ca să fie absolut siguri că nu voi interpreta legea într-un mod eronat, parlamentarii noștri țin să-mi atragă atenția, că nici eu nu fac excepție, introducînd în text și precizarea „indiferent de naționalitate”. Precizarea este nu numai inutilă, dar și greșită: fiind vorba de „însușirea *în școală* a limbii române”, e clar că această prevedere nu se referă deopotrivă la „toți cetățenii țării”, ci numai la minoritari: copiii români nu-și însușesc limba română în școală, ci ajung în mod spontan, aproape fără să observe, în posesia acelor cunoștințe de limbă, pentru care copiii minoritari, neavînd norocul de-a fi români, trebuie să muncească din greu. (Ca să fie și mai clar: toți cetățenii își însușesc limba maternă, iar cei care au o altă limbă maternă, decît cea română, își însușesc, *investind o muncă în plus*, și limba română. Numai minoritarii sînt deci aceia care ar trebui să-și însușească româna *în școală*.)

A doua observație se leagă de faptul că legea prevede însușirea limbii române drept una din *obligatiile* noastre, parcă n-am avea noi și fără asta toate motivele și interesele să cunoaștem cît mai bine această limbă. (E ca și cum s-ar dispune prin lege pentru toți cetățenii, „indiferent de naționalitate”, obligativitatea, să zicem, de-a avea grijă de banii cîștigați, și s-ar interzice risipirea lor prostească, adică niște lucruri, pe care orice om întreg la minte le face în mod normal, spre binele lui, fără să-l mai oblige cineva.) Nici nu-mi pot explica altfel apariția acestei formulări caraghioase din lege, decît printr-o lipsă totală de cunoaștere a stării de fapt: se vede clar că legiuitorii pornesc de la ideea că noi, de fapt, *n-am vrea* să învățăm limba română, că am avea ceva împotriva, și prin urmare ar trebui să fim constrînși prin lege să facem asta.

Minoritarii sînt așadar obligați prin lege să-și însușească limba română. Ar și face asta cu siguranță, dacă ar avea și condițiile necesare. Dar, din păcate, nu le au. Dacă avem în vedere și acest fapt, articolul citat începe să sune cam amenințător. „Studiul” mai înțeleg. Dar „însușirea” ...? Ce înseamnă, de fapt, însușirea? La ce nivel de cunoștințe se referă această prevedere? Care este norma la care trebuie raportată cunoștința de limbă a unui om, ca să poți zice că el și-a însușit limba română? Va fi oare destul să se descurce bine, la nivelul necesităților sale, sau va trebui să vorbească „perfect”, fără nici o greșeală? Aceasta este o problemă teoretică destul de controversată chiar și în lingvistică. Se știe însă cu siguranță că nimeni în lume nu-și vorbește „perfect” nici măcar limba maternă, și că limba folosită de o persoană bilingvă este totdeauna puțin diferită de cea a unei persoane monolingve, chiar și în cazul limbii materne. Se știe de asemenea, că dacă vorbești o limbă ca limba a doua, aceasta va prezenta în mod inevitabil niște trăsături care o vor face mai mult sau mai puțin diferită de varianta aceleiași limbi folosită ca limbă maternă. (Mai plastic: varianta limbii maghiare folosită de un maghiar bilingv din România este puțin diferită de varianta vorbită de un maghiar monolingv din Ungaria, iar varianta limbii române vorbită de un maghiar va fi în mod inevitabil puțin diferită de cea vorbită de români, chiar dacă persoana respectivă știe foarte bine românește, și prin urmare diferența trece aproape neobservată.) Toate acestea sînt niște legități universale bine cunoscute de specialiști, niște lucruri firești, care nu depind de voința sau atitudinea oamenilor.

Dacă problema însușirii unei limbi a doua apare într-un context științific (și n-ar fi rău ca asta să se întîmple cît mai des), poți să fii de acord sau nu cu concluziile formulate. Dar atunci, cînd *însușirea* unei limbi diferite de cea maternă este prevăzută într-o lege ca o obligație, problema încetează să fie una teoretică, căpătînd o importanță practică. Fiindcă din asta urmează în mod firesc și posibilitatea ca cei care nu-și vor însuși limba română să poată fi

oricînd sancționați. Dar mă-ntreb: cine și pe baza căror criterii va constata dacă eu știu sau nu românește? Cum vor fi depistați cei care nu știu? Vom avea oare o poliție lingvistică, trăgînd cu urechea la colțul străzii să asculte cine cum vorbește românește? (Parcă mă și văd arestat, fiindcă eu spun mereu *eu însumi*, și nu *eu însuși*, cum va crede polițistul lingvistic că ar fi corect.) Și ce se va întîmpla oare cu aceia care, oricît s-ar strădui și ar dori, nu vor reuși să-și însușească limba română, fiindcă, spre ghinionul lor, le lipsește aproape cu desăvîrșire talentul de-a învăța și o altă limbă pe lîngă cea maternă? Fiindcă există și asemenea oameni. Nu foarte mulți, e drept, dar există. (Legea este formulată în așa fel, ca și cum s-ar prevedea, de pildă, nu numai ca în toate școlile să se facă gimnastică, dar și ca toți elevii să sară în mod obligatoriu la doi metri înălțime.)

Sîntem așadar obligați prin lege să ne însușim limba română. Cum o vom face însă, rămîne o mare întrebare. Tocmai de aici începe încurcătura.

Sociolingvistica, mai ales cercetările din ultimele două decenii, ne furnizează niște rezultate solide, bazate pe nenumărate date și observații din cele mai diverse părți ale lumii, privind factorii care sînt decisivi pentru eficacitatea însușirii unei limbi ca limba a doua (adică pentru formarea unui bilingvism sănătos, în care limba a doua să completeze, și nu să înlocuiască sau să restrîngă competența în prima limbă). Constatările specialiștilor din alte țări sînt într-un acord deplin cu experiențele noastre de toate zilele. În cele ce urmează, mă voi limita doar la cîțiva dintre acești factori, la cei avînd o importanță decisivă.

Să pornim deci de la ideea că un copil maghiar trebuie să-și însușească limba română în școală, și să vedem, ce se va întîmpla cu el în situația actuală, creată în parte și de *Legea învățămîntului*. (În parte, zic, fiindcă în această privință legea nu face altceva decît să consfințească practica introdusă încă din mijlocul anilor '80, practică despre care toți părinții maghiari și toți profesorii de română care lucrează cu copii maghiari știu de mult foarte bine că este totalmente falimentară: o bună parte a tinerilor maghiari care au avut neșansa să prindă această perioadă vorbesc astăzi mult mai prost românește decît cei care au fost instruiți mai de mult, înainte ca predarea limbii române să fi fost revoluționată „urmînd indicațiile prețioase ... etc.”.) Aș zice să luăm ca bază situația în care copilul înscris în clasa a I-a nu știe decît ungurește. E drept, există mulți copii maghiari, care la vîrsta de 7 ani au deja anumite cunoștințe de limba română. E bine totuși să-i avem în vedere aici pe cei care nu știu, pentru două motive:

(1) După cum am arătat mai sus, din totalul populației de naționalitate maghiară din țară 27,1% (peste 440.000 de maghiari) trăiesc în localități în care proporția lor se situează între 91–100%. (Numărul total al românilor din aceste localități luate împreună abia depășește cifra de 9.400.) Nu se poate deci spune că asemenea cazuri ar fi excepționale, sau că ar fi vorba doar de un număr neglijabil de oameni. Sper să nu se mire nimeni, dacă voi spune că în asemenea localități copiii maghiari preșcolari nu au de unde să știe românește. Ei trăiesc într-un mediu în care se vorbește numai ungurește. Chiar dacă au vreun prieten român, ei vorbesc și cu el tot în ungurește, fiindcă, într-un asemenea mediu, de regulă copilul român va fi acela care învață în mod spontan și limba celor din jurul lui, care sînt incomparabil mai mulți. La grădiniță (dacă funcționează în localitatea respectivă) copiii maghiari mai învață cîte o vorbă românească, dar asta nu se transformă încă în competență lingvistică activă, în viața lor obișnuită nu le folosește la nimic, fiindcă printre ei româna nu devine un mijloc de înțelegere cu ceilalți. Prin urmare, chiar dacă ar cunoaște ei cîte ceva din limba română, învățarea propriu-zisă, sistematică a acestei limbi va începe abia în clasa I.³

(2) Sistemul de învățămînt, respectiv programele școlare trebuie să pornească oricum de la ideea că, în cazul maghiarilor cel puțin, copilul trebuie să-și însușească limba română *în școală* (așa cum scrie, de fapt, și în lege), și nu în altă parte. Chiar dacă majoritatea maghiarilor trăiește în localități cu o populație mixtă, sistemul de învățămînt nu se poate bizui pe existența unei cunoștințe spontane de limbă, cu atît mai mult, cu cît nivelul acesteia diferă

de la copil la copil. Există copii maghiari chiar și în localitățile cu o populație română considerabilă, care la vârsta începerii școlii știu cam puțin românește, pe când alții vorbesc deja destul de bine. Asta depinde de mai mulți factori (structura familiei, mediul apropiat, etc.).

Acest fapt este însă cu totul neglijat în *Legea învățământului*. De aici provine una dintre cele mai mari obstacole în fața însușirii cu adevărat a limbii române de către copiii maghiari, obstacol care face *practic imposibilă* însușirea limbii române în școală: în loc să învețe limba cu ajutorul unei metodologii asemănătoare predării limbilor străine, odată cu începerea ciclului gimnazial ei sînt puși în situația să „învețe” din niște manuale care nu sînt concepute pentru ei.

Iată ce dispune *Legea învățământului* în alin. 1 din art. 120: „Limba și literatura română se predau în învățământul primar după programe de învățământ și manuale școlare elaborate în mod special pentru minoritatea respectivă. În învățământul gimnazial și liceal, Limba și literatura română se predau după programe de învățământ și manuale școlare identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română.”⁴

Ce înseamnă asta de fapt? Înseamnă că din toată perioada școlarizării lor, *numai orele de română din primele patru clase sînt destinate într-adevăr învățării limbii*, iar odată cu terminarea clasei a IV-a pentru acești copii ia sfîrșit și perioada învățării sistematice a limbii române, pe baza unei metodologii (mai mult sau mai puțin) adecvate. Ceea ce urmează, poate fi numit orice, numai învățare de limbă nu.

Prima condiție esențială și decisivă pentru însușirea unei limbi în școală, adică *adaptarea materialului didactic la nivelul cunoștințelor copilului*, dispare deci cu desăvîrșire. Nici nu se poate altfel. Un copil român, atunci cînd se înscrie în clasa I, știe deja românește la nivelul unui copil de 7 ani. Dar nici cei patru ani din ciclul primar nu se pierd degeaba: în acest timp el își perfecționează cunoștințele de limbă, sub îndrumarea unei persoane calificate. Începînd clasa a V-a, pentru el nu se mai pune problema înțelegerii limbii. În ciclul gimnazial toată educația în materie de limbă este orientată spre îmbogățirea unui vocabular deja dezvoltat, spre pregătirea copilului pentru înțelegerea limbii culte, folosite de clasicii literaturii și de știință, respectiv spre conștientizarea regulilor gramaticale pe care el, de fapt, știe deja să le aplice în mod spontan.

Copilul maghiar, oricît s-ar strădui el, n-are cum să fie la acest nivel. El nu începe clasa I. cunoscînd româna. Chiar dacă ar învăța româna după cea mai modernă metodologie din lume (și noi, din păcate, sîntem cam departe de asta), tot n-ar reuși să-și însușească limba la nivelul cerut în clasa a V-a în cazul elevilor români. Nu pot să știu dacă cei care au votat această lege au văzut sau nu vreodată în viața lor un copil maghiar de clasa a IV-a, dacă au încercat să stea de vorbă cu el în românește, și dacă au avut vreodată în mînă un manual de română de clasa a V-a. Eu am văzut asemenea copii, am și stat de vorbă cu ei, și în ungurește, și în românește, mai mult, am avut și ocazia să văd manualul în cauză. De aceea îndrăznesc să afirm cu toată răspunderea că ceea ce se întîmplă cu acești bieți copii începînd cu clasa a V-a seamănă cu un adevărat coșmar: copiii sînt puși în fața unei probleme care îi depășește, încărcîndu-i cu o povară de nesuportat. Unii dintre ei, care sînt mai conștiincioși și mai ambițioși, ajung să producă adevărate simptome de nevroză din cauza asta, la vârsta fragedă. Știu de un copil care, disperat, își scoală părinții noaptea la ora două: „Tată, ce mă fac, nu știu româna, nu vrei să vii să mă ajuți să mai învăț ceva?” Mă întreb: ce concepție de învățământ poate fi aceea, care să ducă un copil la disperare?⁵

Poate e mai bine să dau un exemplu concret. Fiind în vizită de familie, o nepoată de-a mea, în clasa a V-a (dintr-o comună bihoreană, în care majoritatea covîrșitoare a populației este maghiară) vine la mine bucuroasă, că în sfîrșit se va găsi cineva care s-o ajute să înțeleagă ce scrie în manualul de română. Îmi pune în față lecția cu care tocmai se chinuia, s-o traducem. Ce să zic? M-am speriat, pur și simplu. Pe parcurs s-a dovedit că am avut toate

motivele: am dat în text de două cuvinte cu care nici eu nu m-am putut descurca. Nefiind de găsit în dicționar, au rămas ambele așa, netraduse. Am făcut și eu cât am putut, am încercat să le deduc sensul din context, dar problema m-a depășit și pe mine. Erau două cuvinte de care, pesemne, n-am avut nevoie niciodată în viața mea (deși eu am avut destule ocazii să vorbesc românește, din moment ce am trăit timp de 18 ani în București), și presupun că nici de acum încolo nu voi avea nevoie vreodată. Mama fetiței mi-a explicat, aproape plângând, că e disperată din cauza că fiica ei nu înțelege nimic la română, ce se va alege din ea, dacă nu va reuși să învețe românește, căci ea, mama, n-o poate ajuta, fiindcă nici ea nu înțelege tot ce scrie în manual. (Ceea ce iarăși nu e de mirare. Într-un articol publicat recent în ziarul *Româniai Magyar Szó* [20 ian. 1998], profesorul de română Balázs Lajos din Miercurea Ciuc afirmă că, după constatările lui, în manualul de clasa a V-a există în jur de 500 de cuvinte despre care înșiși autorii manualului presupun că nici copiii români nu le pot înțelege fără explicații speciale. O bună parte dintre acestea sînt cuvinte ieșite din uz, respectiv regionalisme. Așa cum precizează autorul, se poate întâmpla prea bine ca un copil maghiar foarte harnic, învățînd cuvintele din manualul de clasa a V-a, inclusiv cele care de mult nu mai fac parte din lexicul limbii române contemporane, să nu se poată înțelege cu un român, „ba chiar să se facă ridicol, folosind cuvinte din limba celor de mult dispăruți, ca de pildă: *pipie, herete, pîrpăli, ghiers, potricăli, cușniță, ogurliu, mangorit, palavatic* [...], *chelbos, sarică, fîret* [...], *dimerlia, dugliš* ... ș.a.m.d., pînă la 500”. Trebuie să fac aici o destăinuire sinceră: eu dintre aceste cuvinte nu înțeleg nici unul. Și pentru ca ciuda acelor care s-ar simți lezați în demnitatea lor națională din cauza acestei lipse ale mele să fie și mai mare, iată că declar aici în scris, că — sîc, sîc! — nici nu mă ostenesc să le caut prin dicționare pentru a le învăța. Dacă le voi întîlni într-un text, *la nevoie deci*, voi consulta un dicționar, dar tot nu le voi învăța, fiindcă nu-mi încarc memoria cu niște cuvinte de care e foarte puțin probabil să am nevoie vreodată. Mai bine învăț în locul lor, ce înseamnă de pildă *întrerupător* și *priză*, și zeci și sute de asemenea cuvinte și expresii, care-mi sînt într-adevăr necesare, dar pe care copiii maghiari n-au cum să și le însușească în școală, fiindcă programele școlare pornesc de la ideea că acestea sînt deja cunoscute.)

Cazul amintit mai sus nu este, desigur, unic sau ieșit din comun: există în țara asta mii și mii de familii maghiare, care se zbat neputincioase în fața acestei probleme, încercînd să rezolve ceva ce nu poate fi rezolvat în condițiile actuale.

Am întrebat-o pe nepoată: dar profesoara de română nu v-a spus la școală ce înseamnă aceste cuvinte? Răspunsul ei ne duce la cealaltă componentă a problemei, la fel de gravă: „A încercat-o, dar n-a putut, fiindcă nu știe ungurește.” În opinia cercetătorilor, o altă condiție esențială pentru însușirea cu succes a unei limbi a doua este ca *persoana care predă această limbă să cunoască limba maternă a copilului*. Iată ce scrie de exemplu Tove Skutnabb-Kangas: „[...] un profesor bilingv (provenind în general din grupul minoritar) chiar și fără o pregătire profesională este o alegere mult mai bună decît un profesor monolingv cu o bună pregătire”.⁶ Asta nu înseamnă, desigur, că pregătirea profesională n-ar avea nici un rost. Dimpotrivă, e foarte importantă. Dar ca importanță, din punctul de vedere al eficienței, este precedată de celălalt factor.

E și normal să fie așa. Să ne imaginăm numai un copil maghiar care stă în clasă și nu înțelege despre ce e vorba, iar profesorul nu-i poate explica, fiindcă n-are cum. Copilul rămîne singur cu problema, neajutat de nimeni. Cum mai poți aștepta de la el să se descurce, sau și mai mult: să atingă performanța copilului român din cealaltă clasă, care înțelege totul, iar dacă s-ar întâmpla să nu înțeleagă ceva, profesorul îi explică imediat? Profesorii (mai ales cei din localitățile cu o populație preponderent maghiară) cunosc și ei bine problema, fiindcă se confruntă cu ea zi de zi, dar din păcate eu unul nu cunosc nici un caz în care profesorul de română, dacă nu știa ungurește, s-ar fi apucat să învețe și el maghiara de dragul elevilor maghiari, sau dacă nu, măcar din exigență profesională. (S-ar putea, desigur, să existe și

asemenea profesori, și să nu fiu eu informat bine, dar chiar dacă există, ei ilustrează nu o regulă, ci mai degrabă o excepție, demnă de toată cinstea noastră.) Or, în cele mai multe școli în ciclul gimnazial româna este predată de profesori de naționalitate română, care nu cunosc limba maghiară. Dispare deci și cea de-a doua condiție pentru eficiența învățării limbii române de către copiii maghiari.

Cea de-a treia condiție este *pregătirea profesională a cadrelor didactice pentru predarea limbii ca limba a doua*. Din păcate și asta trebuie trecută pe lista factorilor care lipsesc cu desăvârșire. Nu că am avea puține cadre didactice cu o pregătire corespunzătoare: adevărul e că nu avem de loc. În toată țara asta, în care la ultimul recensământ au fost înregistrate 2.126.629 de persoane având altă limbă maternă decât româna, nu există nici o instituție de învățământ superior care să-i pregătească sistematic pe viitorii profesori de română cum să predea limba română copiilor minoritari! E adevărat că studenții care vor deveni profesori de română fac la facultate și metodică predării limbii române în școală, dar o metodică a predării limbii române *ca primă limbă*, pentru elevii români care cunosc deja româna ca limbă maternă. Această metodică nu-i va ajuta cu nimic atunci când vor ajunge în situația să predea limba română ca limba a doua unor copii maghiari. Ar urma deci să-și elaboreze fiecare propria „metodică” pentru situația respectivă. Dar cum ar putea s-o facă, dacă nu cunoaște maghiara, și prin urmare n-are de unde să știe care vor fi probleme în înțelegerea cărora copiii maghiari vor întâmpina mari greutăți? Așa se face că în multe școli profesorii de română intră în clasa cu limba de predare maghiară cu sentimentul cumplit al deșertăciunii, cu impresia că, orice ar face ei, totul este oricum sortit eșecului. (Dacă sînt înțelegători și își dau seama de cauzele adevărate ale insuccesului, încearcă și ei să facă cît pot. Dar se poate întâmpla, precum se și întâmplă din păcate în unele cazuri, ca profesorii să fie mai puțin înțelegători, și, prin urmare, pentru toate insuccesele lor profesionale să arunce vina pe bieții copii, care n-au nici o vină pentru faptul că alții mai mari au luat niște decizii fără să-i aibă și pe ei în vedere.)

Cred că cele arătate mai sus sînt suficiente pentru a înțelege că în asemea condiții este pur și simplu *imposibil* ca un copil maghiar să-și însușească limba română *în școală*. Părinții sînt îngrijorați, sperați chiar, pentru șansele și viitorul copiilor, copiii sînt chinuți ani de zile cu niște sarcini care îi depășesc, și totul este degeaba.

Dar să ne întoarcem puțin la problema materialului didactic ca să vedem mai concret despre ce e vorba de fapt, să se înțeleagă și mai bine. Să luăm cazul unui copil maghiar din Odorheiu Secuiesc de pildă (aproape 40.000 de locuitori, cu compoziția etnică arătată mai sus), un copil care tocmai a terminat clasa a IV-a, a și învățat ceva românește, dar care s-ar afla într-o mare încurcătură, dacă ar fi să cumpere în românește baterii pentru lanternă de exemplu, fiindcă e puțin probabil ca el să cunoască deja cuvintele *baterie* și *lanternă*. Are încă foarte mult de învățat, pînă să vorbească și el cît de cît corect românește.

Să-l imaginăm acum intrînd în clasa a V-a, unde se va aștepta de la el nici mai mult, nici mai puțin, decât să învețe româna dintr-un manual în care primul text după Imnul României începe astfel (de data asta să ne concentrăm atenția nu atît asupra conținutului, ci mai degrabă asupra limbajului, avînd în vedere și nivelul cunoștințelor de limbă ale copilului): „Presărați pe-a lor morminte / Ale laurilor foi / Spre a fi mai dulce somnul / Fericiților eroi. / Ridicați pe piramida / Nemuririi faima lor, / Scriți [!] în cărțile de aur / Cîntecul nemuritor” (*Imnul eroilor*, de Iuliu Roșca Dormidont, p.5). E drept, acest text este o lectură suplimentară, deci s-ar putea să nu înceapă tocmai cu asta, ci cu prima lecție propriu-zisă, adică cu poezia *Cîntec sfînt* de Șt. O. Iosif (p. 6). După text, urmează îndrumările: „(...) Acest cîntec – doina –, auzit și învățat din fragedă pruncie, a încălzit sufletul fiecărei generații și i-a dat putere să înfrunte timpul. (...)”. La pagina următoare începe gramatica, și anume cu „recapitularea cunoștințelor”. Care cunoștințe? El în clasele anterioare a avut de învățat altceva. Va fi pus totuși să rezolve temele înșirate la pagina 8, dintre care una sună astfel:

„Puneți verbele din paranteză la timpul trecut, realizând acordul cu subiectul: Dar toată suflarea și făptura de pîmprejur îi (*a ține*) hangul; vîntul (*a geme*) ca un nebun, copacii din pădure (*a se văicări*), pietrele (*a țipa*), vreascurile (*a țiuu*) și chiar lemnele de foc (*a pocni*) de ger.”

Și tot așa și în continuare. Ajuns la paginile 84–85 de pildă, el ar trebui să rețină despre articolul posesiv (genitival) următoarele (tipărite cu roșu, spre a indica faptul că acestea sînt părțile cele mai importante de reținut):

„Într-o înșiruire de substantive în cazul genitiv, articolul posesiv (genitival) se repetă de obicei înaintea fiecărui substantiv:

Poveștile au fermecat copilăria tuturor, a părinților, a bunicilor și a străbunicilor noștri.

Cînd între substantivul în genitiv și substantivul pe care îl determină se intercalează alte substantive sau alte părți de vorbire, articolul posesiv (genitival) se acordă în gen și în număr cu substantivul determinat:

caietul de teme al elevului.

În unele situații, substantivul în genitiv precedat de două substantive determină substantivul cel mai apropiat:

Muzeul de Istorie a Orașului București.”

Bănuiesc că înțelegerea acestui text nu e chiar ușoară nici pentru un copil român de clasa a V-a. Asta ar putea s-o spună mai bine profesorii sau respectiv părinții acestor copii. Dar atunci cît va putea oare înțelege din el un copil maghiar, care știe încă destul de puțin românește? Sper să fiți de acord cu mine, dacă voi zice: *absolut nimic*. Prin urmare, toată teoria asta nu-l va putea ajuta cu nimic în folosirea corectă a articolelor *al, a, ai* și *ale*.

Nu-i de mirare, dacă mulți copii maghiari ajung la concluzia că româna nu poate fi învățată. Fiindcă în felul acesta chiar nu se poate. Tot ce se face în școală la orele de română este nu numai pierdere de vreme, o irosire a eforturilor care ar putea avea o utilizare înțeleaptă. E mult mai rău de atît. Sistemul actual nu face altceva, decît să-i facă pe copii să se gîndească cu groază nu numai la *ora* de română, ci și la *limba* română. Iată de ce acest sistem devine un adevărat obstacol chiar și în fața învățării limbii române în mod spontan, în afara școlii. Copiii n-au nici o vină în treaba asta: e o regulă generală, așa se întîmplă peste tot cu toate disciplinele, dacă nu sînt predate ca lumea. Dacă copilul are un manual prost (sau un profesor prost) la chimie, i se va face lehamite nu de *ora* de chimie, ci de *chimie* în general.

Ce fac totuși acești copii maghiari în școală? Fiindcă, oricum, ei trebuie să se descurce cumva, să încheie anul. Cei care sînt mai deștepți și își dau seama că n-are nici un rost să încerce să învețe papagalicește, abandonează. Iau note bune la celelalte materii, iar la română mai proaste. Cei care sînt mai puțin deștepți, dar mai ambițioși, iau manualul și învață lecția pe de rost, fără rost adică, fără să și înțeleagă despre ce este vorba. Își pierd deci timpul degeaba, fiindcă o lecție învățată în acest fel n-are cum să-i ajute să-și dezvolte aptitudinile de a se exprima românește. Și pentru unii, și pentru alții învățarea în sensul adevărat al limbii române s-a terminat odată cu finele clasei a IV-a. De acum încolo, ei nu mai învață limba, ci lecția. Și cam cu atîta vor rămîne. Dacă au șansa să aibă contacte extrașcolare cu copii români de vîrsta lor, de la ei vor mai învăța cîte ceva. Copiii din localitățile în care românii formează majoritatea, vor ajunge prin această învățare spontană chiar la performanțe bune. Dar dacă cei care reușesc să învețe românește nu o fac datorită școlii, ci mai degrabă în pofida ei, atunci la ce mai servește școala? Și cum rămîne cu copiii din localitățile în care neexistînd români, sau fiind foarte puțini, n-au de la cine învăța românește în afara școlii?⁷

Și încă n-am amintit de un factor, cunoscut și recunoscut de asemenea ca fiind foarte important în însușirea cu succes a limbii a doua. Se știe de acum, că orice altă limbă decît limba maternă poate fi învățată cu mult mai mult succes, dacă învățarea ei nu este impusă de alții, ci este asumată benevol, prin propria decizie, ca o urmare firească a recunoașterii

utilității cunoștințelor de limbă. Nicăieri în lume învățarea unei limbi n-a dat succese, dacă cei care trebuiau s-o învețe au fost forțați de alții să facă asta. Nu ne trebuie un exemplu mai bun decât cel pe care îl știm cu toții: „eficiența nemaipomenită” a învățării limbii ruse în școlile din România în anii '50–'60. Cei care avem studii cel puțin medii din generația noastră (și nu sîntem puțini), ne-am pierdut vremea timp de șapte ani la școală cu învățarea limbii ruse. Dar cîți dintre noi ne-am și însușit această limbă? Ar trebui să avem foarte mulți cunoscători de rusă, și iată, abia poți găsi pe cineva care să se poată înțelege cît de cît cu un rus, dacă ar fi cazul. Asta se datorează în parte și metodei proaste cu care ne-a fost predată această limbă. (Trebuie totuși să fac observația că deși foarte proastă, acea metodă era incomparabil mai bună decât cea după care la ora actuală copiii maghiari ar trebui să învețe românește, fiindcă măcar nu pornea de la ideea că noi ar fi trebuit să știm deja de undeva rusește.) Cauza adevărată a insuccesului a fost totuși faptul că noi știam cu toții, și elevii, și părinții, ba chiar și profesorii, că sîntem obligați să învățăm rusește nu pentru folosul nostru, ci pentru că așa vor tovarășii de la Moscova. Asta a fost de ajuns ca limba rusă să nu ne mai intre în cap.

Îmi pare sincer rău că trebuie să spun asta, dar ceva asemănător se întîmplă și cu învățarea limbii române în clasele cu limba de predare maghiară. *Însăși forma în care se impune obligativitatea însușirii limbii române și se pedalează pe această idee este un obstacol în fața succesului*, fiindcă asta, vrînd, nevrînd, compromite motivația adevărată, de altfel existentă. Dacă nu te obligă nimeni, poți face ceva de bunăvoie, din interes și cu interes, cu dragoste chiar. Dar dacă te obligă, te constrînge cineva mai puternic, atunci, chiar dacă ai face-o și fără să fii obligat, treaba nu mai e aceeași. Și apare imediat o rezistență spontană, inconștientă, față de intenția celui care vrea să-și impună voința cu orice preț, în mod autoritar, care vrea să-ți dovedească că totul se va întîmpla așa cum vrea el și nu cum ai vrea tu. Această rezistență apare în mod automat și nu trebuie confundată cu încăpățînarea sau cu rea-voința: așa-i firea omului, pur și simplu. Dacă în țară există o atmosferă în care o minoritate (în primul rînd cea maghiară) este mereu suspectată și acuzată pe nedrept ca avînd intenții ascunse, ostile țării, dacă este etichetată în mass media prin tot felul de calificative, care lezează profund demnitatea umană, dacă se vehiculează fel și fel de calomnii la adresa ei pînă și de către organele centrale ale puterii, așa cum s-a întîmplat în ultimii ani de multe ori, atunci asta nu poate să nu afecteze negativ și eficiența învățării limbii. Fiindcă nu se poate evita ca copilul să nu audă reacțiile revoltate (și resemnate) ale părinților la asemenea fenomene, și să nu sesizeze că cei din jurul lui au necazuri, că pe zi ce trece își pierd speranța în mai bine, că sufletul lor e plin de amărăciunea neputinței, generată de sentimentul că oricît de bine ar ști ei că acuzele respective n-au absolut nici un temei real, tot nu pot face nimic împotriva lor, fiindcă cei care le vehiculează, sînt mult mai puternici, și degeaba s-ar plînge ei oriunde, că nu i-ar asculta nimeni. Într-o asemenea atmosferă copilul poate să ajungă foarte ușor să aibă un sentiment de respingere față de limba acelor oameni care se fac răspunzători de această situație, și oricît i-ar explica părinții că limba și oamenii respectivi sînt două lucruri diferite, pentru el vor rămîne totuși asociate. Mai ales dacă observă că tocmai acești oameni sînt aceia care ar vrea ca toți maghiarii să vorbească perfect românește încă de mici, făcînd din asta un fel de criteriu al patriotismului și al loialității față de țară. Manifestările unor politicieni și gazetari, care se arată extrem de indignați și ofensați dacă observă că un maghiar face greșeli de limbă vorbind românește, nu fac altceva, decât să întărească acest sentiment de rezistență spontană față de însușirea limbii române.

Parcă aud acum replica: cum de nu pricepem, că aceste dispoziții din lege sînt de fapt în favoarea noastră, spre binele nostru? Dacă ele n-ar fi formulate tocmai astfel, poate s-ar găsi printre noi vreun inconștient, care nu și-ar mai însuși limba română, și astfel și-ar rata viața. Dați-mi voie să am îndoieli în privința sincerității acestei argumentări. Am impresia, sau poate mai mult decât o impresie, că atunci cînd parlamentarii noștri reprezentînd majoritatea (etnică), au votat aceste dispoziții, au avut în vedere nu interesele minorității, ci

cele ale majorității. Nici nu s-au gândit măcar cu adevărat la interesele minoritarilor, iar la copii nici atât. S-au gândit numai la ei înșiși ca majoritari: n-au avut în vedere nimic altceva, decât să-și amenajeze cu orice preț o situație confortabilă, în care toți membrii majorității să se simtă în siguranță ca monolingvi, fiind siguri că oriunde s-ar duce în țara asta și cu oricine ar sta de vorbă, lor le va fi asigurată oriunde și oricând comoditatea comunicării în limba maternă, și nu vor avea nici cea mai mică problemă în această privință, fiindcă toată lumea va ști perfect românește.

Poate veți zice că exagerez. Dar să ne gândim puțin. Dacă nu era așa, atunci de ce oare legea nu se mulțumește numai cu obligativitatea *învățării* limbii române în școală, și de ce prevede și obligativitatea *însușirii* limbii? De ce ar fi acest fapt chiar atât de important pentru parlamentarii români, când el îi privește în primul rând pe minoritari? Iar dacă măsura s-ar fi dorit a fi într-adevăr în favoarea minorităților, atunci nu era oare mai normal, mai corect și mai simplu, mai omenesc deci, ca înainte de toate să fim întrebați și noi, minoritarii: „Cum credeți voi că e mai bine pentru voi? Cum vor putea învăța copiii voștri mai ușor românește? Ce credeți că ar trebui făcut? Voi trebuie să vă gândiți, fiindcă la reglementarea acestor probleme specifice noi vom vota așa cum ziceți voi, că voi aveți copii maghiari, nu noi, voi știți mai bine, care sînt problemele voastre, și tot vouă trebuie să vă fie bine, nu nouă, noi la treaba asta n-avem de ce să ne băgăm, fiindcă noi și copiii noștri, oricum, vom ști românește.”

Dacă s-ar fi întîmplat așa, acum n-ar mai trebui să sufere zecile de mii de copii și familii din cauza asta, așa cum se întîmplă din păcate, iar copiii maghiari ar putea să aibă garantată posibilitatea să-și însușească în școală limba română. Și pot să vă asigur că ar și face asta într-adevăr.

În optica maghiarilor, așa cum am putut constata cu ocazia numeroaselor discuții purtate cu mulți dintre ei în diferite părți ale țării, învățarea limbii române ar trebui să fie considerată mai degrabă un *drept* de-al nostru, și nu o *obligație*. Așa ar fi firesc: dacă cunoașterea acestei limbi este una din condițiile să te poți descurca în toate situațiile în care te-ar putea pune viața, atunci principiul egalității nu se poate realiza fără asigurarea *dreptului* ca tu, minoritar, să-ți poți însuși această limbă, în interesul tău și spre binele tău. Dat fiind faptul că în această țară aproape 90% din populație vorbește româna ca limba maternă, acest drept ar trebui să li se garanteze minorităților chiar dacă n-ar exista alte reglementări juridice din care acesta să decurgă în mod firesc. Dar din momentul în care în Constituția României s-a stabilit că în România limba oficială este limba română, această limbă capătă un statut juridic cu totul deosebit față de celelalte limbi vorbite în România. De aici încolo nici nu mai poți vorbi de egalitate, dacă nu le-ai asigurat în același timp celor în cauză nu numai dreptul, dar și posibilitatea (adică toate condițiile) ca ei să poată învăța această limbă. Fără asta ei nu vor putea fi decât dezavantajați, discriminați adică. (Nu cred că ar fi de mirare dacă printre maghiari se aude din ce în ce mai des o părere cu care eu nu sînt de acord, dar pe care o pot înțelege perfect, și anume că sistemul actual al predării limbii române pentru copiii maghiari ar fi conceput cu bună știință și cu mare rafinament în așa fel ca maghiarii, orice ar face ei, să nu-și poată însuși această limbă în școală, și prin urmare să fie scoși din capul locului din orice competiție în câmpul afirmării profesionale, dar în același timp să nu poată zice că nu le-au fost asigurate toate condițiile, fiindcă ore de română există în număr suficient, ele fiind obligatorii. Mai mult de atât — să vezi mărinimie! —, pentru a le da posibilități și mai mari, elevilor maghiari „li se asigură”, chiar și contrar dorinței lor, să învețe istoria și geografia României nu în limba maternă, cum ar înțelege mai bine, ci în românește, cum le este mult mai greu, chipurile pentru a avea încă un prilej de exersare a limbii! Dacă tot nu vor ști românește, după atîtea binefaceri, vina va fi numai a lor. Aici nu mai comentez nimic, ca nu cumva să fiu prea sarcastic.)

După cum bine se știe, *obligația* de-a face ceva și *dreptul* la ceva nu sînt același lucru. În cazul în care noi sîntem *obligați* să ne însușim limba română, statul la rîndul lui n-are nici o

obligatie față de noi în privința asta. Cum ne vom descurca cu însușirea limbii române în împrejurările arătate mai sus, cu totul neprielnice, fără condițiile elementare necesare, rămîne treaba noastră. În schimb dacă învățarea limbii române ar fi considerată un *drept* de-al nostru, garantat prin lege, atunci ar decurge de aici în mod firesc și anumite obligații din partea statului, respectiv sistemului de învățămînt: asigurarea materialului didactic corespunzător, potrivit necesităților acestor elevi, formarea de cadre pregătite special pentru această muncă, cunoscînd limba maternă a copiilor cu care vor lucra, inițierea și finanțarea elaborării unor metodologii moderne și eficiente în predarea limbii române ca limbă a doua.

Iar dacă am fi întrebați măcar o dată și noi, atunci noi am mai putea adăuga, cunoscîndu-ne într-adevăr problemele, că dacă se vrea cu adevărat ca fiecare dintre noi să știm bine românește, așa cum am vrea și noi să știm, atunci noi de fapt am avea nevoie de cel puțin două rînduri de manuale alternative de română, conform necesităților copiilor maghiari din diferitele zone (respectiv localități) ale țării. Dacă n-am avea decît un singur manual pentru clasa respectivă, manual unic folosit în toată țara, atunci ori copilul maghiar din Deva ar fi ținut pe loc să-i aștepte și pe cei din Miercurea Ciuc, deși el știe deja destul de bine românește la începerea școlii (chiar dacă nu la nivelul unui copil român de vîrsta lui), ori copiii din zonele cu o populație preponderent maghiară nu s-ar descurca cu manualul.

Eu unul, (ca lingvist și ca maghiar), nu pot să cred că opt ani de învățămînt obligatoriu n-ar fi suficienți pentru ca în cursul acestora orice copil maghiar să-și poată însuși limba română în școală la un nivel corespunzător, dacă ar avea condițiile asigurate, și dacă ar exista măcar o înțelegere minimă din partea reprezentanților majorității pentru problemele specifice ale minorităților: dacă ar putea să înțeleagă odată chiar și cei cu o gîndire mai autoritară, că tot ce ar vrea ei să realizeze (și anume ca toți românii să se poată înțelege bine românește cu oricine din țară), s-ar realiza de la sine, în mod automat, fără probleme și conflicte, dacă nu s-ar vrea asta atît de mult, cu atîta nerăbdare, și *cu orice preț*.

NOTE

1. Tove Skutnabb-Kangas: *Bilingualism or Not: the Education of Minorities*. Multilingual Matters Ltd., Clevedon, f. a., p. 141.

2. Între timp, după ce mi-am redactat textul, acest articol a fost modificat prin Ordonanța de urgență a Guvernului în felul următor: „Studiul în școală al limbii române, ca limbă oficială de stat, este obligatoriu pentru toți cetățenii români, indiferent de naționalitate. Planurile de învățămînt trebuie să cuprindă numărul necesar de ore, și totodată se vor asigura condițiile care să permită însușirea limbii oficiale de stat.” În analiza ce urmează voi lua totuși ca bază formularea originală, deoarece, după rezultatul jalnic al dezbaterilor din Senat, există pericolul ca în forma finală ce urmează să fie acceptată de Parlament să se introducă din nou ideea inutilă și contraproductivă a obligativității *însușirii* limbii române în școală.

3. Sînt unii care acordă o importanță exagerată faptului că acești copii pot să audă limba română la televizor. Numai că televizorul singur nu te învață românește, pentru simplul motiv că nu stă de vorbă cu tine: îl ascuți, dar nu-i vorbești. E drept, ascultarea vorbirii într-o altă limbă poate contribui la îmbunătățirea competenței în limba respectivă, dar nu la început, ci abia după ce ai ajuns deja la un anumit nivel în cunoașterea limbii respective. (Pentru cei care ar avea dubii: românii văd destule filme la TV în engleză, dar cîți dintre ei și-au însușit engleza *numai* pe această cale?)

4. Ordonanța de urgență a Guvernului modifică și acest articol într-un sens bun: „Disciplina Limba și literatura română se predă în învățămîntul primar și gimnazial [subl. n.] după programe de învățămînt și manuale școlare elaborate în mod special pentru minoritatea respectivă. În învățămîntul liceal, Limba și literatura română se predă după programe de învățămînt și manuale școlare identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română.” A urmat însă discutarea în Senat a acestei modificări, iar rezultatul a fost că s-a decis revenirea la forma originală, adică la sistemul în care copiii minoritari au manuale elaborate special pentru ei numai în primele patru clase. Culmea e că această revenire s-a făcut într-o atmosferă în care numeroși senatori se arătau foarte revoltați pentru faptul că mulți tineri maghiari nu știu românește la nivelul așteptat de la ei, de parcă această lipsă nu s-ar datora în mare parte tocmai faptului că acești tineri au fost instruiți conform unui program aplicat în virtutea unei reglementări proaste, eliminate în sfîrșit de Ordonanța de urgență, dar reintroduse la inițiativa tocmai acelor senatori, care ar vrea cu orice preț ca noi să știm românește perfect! Putem spera oare că măcar la acest articol Camera Deputaților va vota cu mai multă înțelepciune? (Oricum, atunci cînd vrei să

formezi o părere despre nivelul cunoașterii limbii române la elevii de azi, trebuie să ai în vedere faptul că ei pînă acum au învățat după sistemul definit în textul original al legii.)

5. La o discuție, unde era vorba și de această problemă, am îndrăznit să pomenesc de acest caz. Reacția unui parlamentar, de altfel un om foarte cumsecade și cu bune intenții, pe care îl respect, m-a șocat pur și simplu: domnia sa s-a arătat cam ofensat pentru faptul că, după spusele lui, eu aș fi afirmat că unii copii maghiari fac nevroză *din cauza limbii române*. Lăsînd la o parte faptul că eu n-am spus așa ceva (cu care de altfel nici n-aș fi de acord: e evident că *nu limba română* ca atare este cauza acestor simptome de nevroză, ci situația în care acești copii sînt puși față-n față zi de zi, și nu odată sub amenințări, cu niște probleme care îi depășesc complet, situație care instalează un sentiment permanent al eșecului și care de regulă, așa cum bine o știu toți psihologii, îi traumatizează, ducînd foarte ușor la stări de nevroză), această reacție m-a întristat cumplit în primul rînd pentru că am putut vedea cît de îngrijorat poate fi acest om, un *creștin*-democrat convins, ca nu cumva *limba* română să apară într-un context prost, și în același timp cît de ușor poate trece același om peste gravitatea situației acestor *copii* maghiari. Am avut impresia că nici măcar nu s-a gîndit serios la spusele mele, darămite să încerce să se pună nițel în pielea acelor copii.

6. Tove Skutnabb-Kangas: *Language, Literacy and Minorities*. A Minority Rights Group Report. Londra, 1990, p. 20. – O confirmare recentă a acestei afirmări ne este furnizată de dl. senator G. Pruteanu. Fiind în vizită în județele Harghita și Covasna a constatat că însușirea limbii române de către copiii maghiari lasă de dorit. A găsit însă o clasă în care performanța elevilor a fost mult superioară celor din alte școli vizitate, și, întorcîndu-se în capitală, a avut numai cuvinte elogioase despre munca profesorului de română Balázs Lajos. Desigur, dl. Balázs Lajos este un profesor foarte pregătit, dar secretul eficienței sale este nu numai aceasta, ci, în egală măsură sau poate și mai mare, contribuie și faptul că el, fiind de naționalitate maghiară, cunoaște limba copiilor.

7. Într-o altă discuție pe această temă, o persoană responsabilă, în apărarea sistemului actual și pentru a-mi atenua afirmația cu un conținut identic cu cel expus aici, a invocat faptul că totuși, elevii din județele Harghita și Covasna reușesc pînă la urmă să-și însușească limba română destul de bine. În parte sînt de acord, însă cu două precizări. Una e că performanța bună la ora de română nu trebuie confundată cu cunoștințele bune de limbă. Un coleg universitar mai tînăr de-al meu, originar din Miercurea Ciuc, a povestit odată că el în liceu avea numai zece la română, dar în timpul serviciului militar a trebuit să constate cu decepție, că, îmbolnăvindu-se, abia a reușit să-i explice medicului, care-i necazul, și nu l-a ajutat cu nimic faptul, că dacă era să vorbească despre Blaga, putea să facă asta la un nivel bun, poate ore-n șir. A doua este că în realitate mulți dintre acești oameni, despre care numeroși gazetari și politicieni atotștiutori afirmă cu atîta siguranță de sine că nu vor nici de-ai dracului să învețe românește, depun eforturi deosebite ca copiii lor să-și însușească totuși româna, chiar în pofida școlii, în afara programului școlar, eventual trimițîndu-și copiii pe timpul vacanței în localități cu mulți români, dacă întîmplător au rude acolo.

*

SZILÁGYI N. Sándor (n. 1948) este lingvist. Între anii 1972–1990 a fost redactor la Editura Kriterion, București, iar din anul 1990 este lector la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj, Facultatea de Litere, Catedra de Limba și Cultura Maghiară. A publicat trei cărți în domeniul lingvisticii și numeroase eseuri pe tema drepturilor lingvistice, a soluționării conflictelor și a relației româno-maghiare.

Acest articol este o variantă adaptată la necesitățile revistei a unei comunicări ținute la Conferința Națională de Bilingvism, 16–17 iunie 1997, București